

3. Галунько В., Степенко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 704 с.
4. Золотухіна Л. Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації публічного інтересу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 4 (38). С. 61–64.
5. Кобко Є. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2023. 400 с.
6. Корнійченко А. Адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу в Україні: дис. ... док-ра філософ.: спец. 081 Право. ЦДПУ ім. В. Винниченка, Кропивницький, 2021. 270 с.
7. Лекарь С. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави. *Європейські перспективи*. 2013. № 1. С. 33–36.
8. Наконечна І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії і практики: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права. 2023. 412 с.
9. Папаяні С. Конституційно-правовий механізм реалізації зовнішньої політики України в умовах європейської міждержавної інтеграції: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Маріуполь: Маріупольський державний університет. 2014. 211 с.
10. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. Морозов, Л. Шкарапуга. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
11. Теорія держави і права: академічний курс: підруч. / за ред. О. Зайчука, Н. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
12. Тиндик Н. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2009. 526 с.
13. Федчишин С. Дипломатичне представництво України за кордоном: сучасні проблеми організації та правового забезпечення : монографія. Харків: ФІНН, 2011. 264 с.

УДК 342.9: 351.77

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.2.23>

ЧЕРВЯК С.І.

СУЧАСНИЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

MODERN ANALYSIS OF THE REGULATORY AND LEGAL PRINCIPLES OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF HEALTH PROTECTION IN UKRAINE

У статті розкрито, що конституційні засади формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні передбачають: – визнання права на охорону здоров'я як найвищої соціальної цінності, що зобов'язує державу забезпечувати охорону здоров'я на найвищому рівні, впроваджуючи відповідні правові, соціальні та економічні механізми; – забезпечення доступності та якості медичних послуг, що потребує стабільного державного фінансування та розробки ефективних програм охорони здоров'я; – забезпечення умов для ефективного медичного обслуговування, що зобов'язує створювати умови для доступного та ефективного

© ЧЕРВЯК С.І. – здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук (Науково-дослідний інститут публічного права)

медичного обслуговування всіх громадян, включаючи розвиток інфраструктури, підготовку медичного персоналу та впровадження новітніх технологій у медичну практику; – інші конституційні засади, які поєднують реалізацію різних сфер державних політик (соціальна підтримка та охорона праці; екологічна безпека та санітарно-епідемічне благополуччя; розвиток фізичної культури і спорту; медична реабілітація та соціальний захист; право на медичне страхування тощо). Закони України, як складова нормативного базису державної політики у сфері охорони здоров'я України, забезпечують системність, захист прав пацієнтів, регулювання специфічних медичних послуг, фінансове забезпечення, розвиток інфраструктури та інтеграцію міжнародних стандартів, що разом формує ефективну та доступну систему охорони здоров'я. Розкрито, що сучасні стратегії, розроблені для покращення здоров'я населення, є невід'ємною частиною нормативного базису державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні. Стратегії відіграють ключову роль у формуванні та реалізації ефективних заходів, спрямованих на забезпечення здоров'я та благополуччя громадян, також визначають напрямки, пріоритети та механізми впровадження державної політики, зокрема через інтеграцію з європейськими стандартами та виконання міжнародних зобов'язань. Новітня роль стратегій, як складових нормативного базису державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні, полягає у: – закріпленні стратегічних пріоритетів держави та нації; – інтеграції міжнародних зобов'язань; – формуванні та реалізації комплексного підходу до громадського здоров'я; – протидії соціально-значущим захворюванням; – підвищенні ефективності державного управління у сфері охорони здоров'я; – забезпеченні сталого розвитку.

Ключові слова: адміністративне законодавство, державна політика, доступність, здоров'я, медична допомога, медичні послуги, охорона здоров'я, пацієнт, принципи, суб'єкти.

The article reveals that the constitutional principles of the formation and implementation of state policy in the field of health care in Ukraine provide for: – recognition of the right to health care as the highest social value, which obliges the state to provide health care at the highest level, introducing relevant legal, social and economic mechanisms; – ensuring the availability and quality of medical services, which requires stable state funding and the development of effective health care programs; – provision of conditions for effective medical care, which obliges to create conditions for affordable and effective medical care for all citizens, including the development of infrastructure, training of medical personnel and introduction of the latest technologies in medical practice; – other constitutional principles that combine the implementation of various spheres of state policies (social support and labor protection; environmental safety and sanitary-epidemic well-being; development of physical culture and sports; medical rehabilitation and social protection; the right to health insurance, etc.). The laws of Ukraine, as a component of the normative basis of the state policy in the field of health care of Ukraine, ensure systematicity, protection of patients' rights, regulation of specific medical services, financial support, development of infrastructure and integration of international standards, which together form an effective and affordable health care system. It was revealed that modern strategies developed to improve the health of the population are an integral part of the normative basis of the state policy in the field of health care in Ukraine. Strategies play a key role in the formation and implementation of effective measures aimed at ensuring the health and well-being of citizens, as well as determine directions, priorities and mechanisms for the implementation of state policy, in particular through integration with European standards and the fulfillment of international obligations. The latest role of strategies, as components of the regulatory basis of state policy in the field of health care in Ukraine, consists in: – fixing the strategic priorities of the state and the nation; – integration of international obligations; – formation and implementation of a comprehensive approach to public health; – countermeasures against socially significant diseases; – increasing the efficiency of state administration in the field of health care; – ensuring sustainable development.

Key words: *administrative legislation, public policy, accessibility, health, medical care, medical services, health care, patient, principles, subjects.*

Актуальність теми. Забезпечення реалізації права на охорону здоров'я є обов'язком держави, а також показником її розвиненості та демократичності. Сучасна система охорони здоров'я України стикається з низкою серйозних викликів, таких як недостатнє фінансування, застаріла інфраструктура, брак медичних кадрів та нерівний доступ до медичних послуг між міським та сільським населенням. Особливо гостро ці проблеми проявилися у зв'язку з повномасштабною війною, яка висвітлила слабкі місця системи охорони здоров'я та наголосила на необхідності її реформування. Нарешті, дослідження права на охорону здоров'я є важливим з огляду на захист прав вразливих категорій населення, таких як діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, а також внутрішньо переміщені особи та учасники бойових дій. Забезпечення їхніх прав на охорону здоров'я є не лише гуманітарним завданням, але й необхідною умовою для стабільного та сталого розвитку суспільства.

Огляд останніх досліджень. Сучасні дослідження звертають увагу на необхідності розробки та впровадження державної політики, яка б відповідала потребам суспільства та враховувала сучасні виклики. Питання, які акцентуються на комплексному підході до реформування системи охорони здоров'я в площині адміністративного права висвітлені у роботах таких вчених, як: В. Авер'янов, І. Буряк, З. Гладун, Д. Гомон, Г. Муляр, А. Кучур, А. Манжула, А. Маркіна, С. Саблук, О. Сіделковський, Є. Соболев, С. Стеценко, О. Юнін, та інших.

При цьому, враховуючи складні політичні, соціальні та екологічні умови життя населення України, існує гостра необхідність у формуванні нових адміністративно-правових підходів та механізмів, які забезпечать якісне медичне обслуговування населення та готовність системи охорони здоров'я до реагування на глобальні загрози.

Мега статті полягає в тому, щоб на основі системного аналізу інтеграції адміністративного та медичного права, здійснити сучасний аналіз нормативно-правових засад формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні.

Виклад основних положень. Право на охорону здоров'я часто розглядають крізь призму його конституційно-правового гарантування, де норми Основного Закону визначають обсяг цього природного права. При цьому, конституційні приписи потребують дієвих механізмів реалізації, що неможливо без залучення до правової основи механізмів законодавчого масиву норм різних галузей національного права [7, с. 13].

Відповідно до статті 49 Основного Закону України, кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя [1].

Окрім того, деякі норми Конституції України також гарантують охорону здоров'я, зокрема [1]:

- людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України);
- кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27 Конституції України);
- громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ст. 36 Конституції України);
- кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом (ст. 43 Конституції України) [1].

До конституційних засад реалізації права на охорону здоров'я Г. Муляр віднесено: а) визнання права на охорону здоров'я як однієї з найвищих соціальних цінностей; б) можливість захисту права на охорону здоров'я від протиправних посягань; в) недопущення катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; г) обов'язок

держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та збереження генофонду Українського народу; г) скорочений робочий день для окремих професій і виробництв, а також скорочена тривалість роботи в нічний час; д) медичну реабілітацію як складову соціального захисту; е) безпечне для здоров'я довкілля та відшкодування завданої шкоди в разі порушення цього права; є) право на охорону здоров'я безпосередньо; ж) право на медичну допомогу; 3) право на медичне страхування [7, с. 24].

На наш погляд, конституційні засади формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні передбачають:

- визнання права на охорону здоров'я як найвищої соціальної цінності, що зобов'язує державу забезпечувати охорону здоров'я на найвищому рівні, впроваджуючи відповідні правові, соціальні та економічні механізми;

- забезпечення доступності та якості медичних послуг, що потребує стабільного державного фінансування та розробки ефективних програм охорони здоров'я;

- забезпечення умов для ефективного медичного обслуговування, що зобов'язує створювати умови для доступного та ефективного медичного обслуговування всіх громадян, включаючи розвиток інфраструктури, підготовку медичного персоналу та впровадження новітніх технологій у медичну практику;

- інші конституційні засади, які поєднують реалізацію різних сфер державних політик (соціальна підтримка та охорона праці; екологічна безпека та санітарно-епідемічне благополуччя; розвиток фізичної культури і спорту; медична реабілітація та соціальний захист; право на медичне страхування тощо).

Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [2].

Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості [2].

Згідно Основ законодавства України про охорону здоров'я № 2801-ХІІ держава згідно з Конституцією України гарантує всім громадянам реалізацію їх прав у сфері охорони здоров'я шляхом: а) створення розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я; б) організації і проведення системи державних і громадських заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я; в) фінансування надання всім громадянам та іншим визначеним законом особам гарантованого обсягу медичних і реабілітаційних послуг та лікарських засобів у порядку, встановленому законом; г) здійснення державного і можливості громадського контролю та нагляду в сфері охорони здоров'я; д) організації державної системи збирання, обробки і аналізу соціальної, екологічної, спеціальної медичної та реабілітаційної статистичної інформації; е) встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у сфері охорони здоров'я [2].

Отже, Основи законодавства України про охорону здоров'я відіграють ключову роль у формуванні та підтримці системи охорони здоров'я в державі. Перш за все, Основи законодавства встановлюють правову базу для реалізації природного права кожного громадянина на охорону здоров'я, що досягається через визначення відповідальності держави за створення умов, необхідних для підтримання та зміцнення здоров'я населення. Окрім цього, Основи законодавства підкреслюють важливість профілактики захворювань, попередження інвалідності та смертності, а також покращення спадковості, що включає в себе заходи щодо усунення шкідливих факторів, які впливають на здоров'я, та впровадження здорового способу життя серед населення. Важливим аспектом є також регулювання діяльності закладів охорони здоров'я, встановлення стандартів медичних послуг та забезпечення фінансування надання необхідної медичної допомоги.

Окремим блоком виступають закони щодо регулювання окремих видів медичної допомоги. Наприклад, Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 року № 5081-VI визначає організаційно-правові засади забезпечення громадян України та інших осіб, які перебувають на її території, екстреною медичною допомогою, у тому числі під час виникнення

надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, та засади створення, функціонування і розвитку системи екстреної медичної допомоги [3]. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489-III визначає правові та організаційні засади забезпечення громадян психіатричною допомогою виходячи із пріоритету прав і свобод людини і громадянина, встановлює обов'язки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з організації надання психіатричної допомоги та правового і соціального захисту, навчання осіб, які страждають на психічні розлади, регламентує права та обов'язки фахівців, інших працівників, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, здійсненні соціального захисту та навчання осіб, які страждають на психічні розлади [4]. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» відповідно до Конституції України визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності [5].

Отже, закони України, як складова нормативного базису державної політики у сфері охорони здоров'я України, забезпечують системність, захист прав пацієнтів, регулювання специфічних медичних послуг, фінансове забезпечення, розвиток інфраструктури та інтеграцію міжнародних стандартів, що разом формує ефективну та доступну систему охорони здоров'я.

Щодо підзаконних актів, то ними є акти, прийняті відповідними суб'єктами органів державної влади (в більшій мірі, Кабінету Міністрів України, Міністерства охорони здоров'я України та інших), серед яких є: постанови Кабінету Міністрів України «Питання медико-соціальної експертизи», «Деякі питання реімбурсації лікарських засобів та медичних виробів за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення», «Про забезпечення організації направлення громадян України для лікування за кордон», «Деякі питання державного регулювання цін на лікарські засоби і виробу медичного призначення», «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань», «Про затвердження Порядку забезпечення інвалідів і дітей-інвалідів технічними та іншими засобами», «Деякі питання відшкодування вартості препаратів інсуліну», накази Міністерства охорони здоров'я України «Про організацію клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування», «Про затвердження Порядку вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу, та форми декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу» [6].

Здоров'я населення є однією з найбільших цінностей, необхідною умовою для соціально-економічного розвитку країни. Створення оптимальних умов для реалізації потенціалу кожної особи впродовж всього життя, досягнення європейських стандартів якості життя та благополуччя населення є одним із основних завдань, визначених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, та частиною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [8].

У 2016 році була прийнята Концепція розвитку системи громадського здоров'я, що визначає засади, напрями, завдання, механізми і строки розбудови системи громадського здоров'я з метою формування та реалізації ефективної державної політики для збереження та зміцнення здоров'я населення, збільшення тривалості та покращення якості життя, попередження захворювань, продовження активного, працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднання зусиль усього суспільства [8].

Відповідно, сучасні стратегії, розроблені для покращення здоров'я населення, є невід'ємною частиною нормативного базису державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні. Стратегії відіграють ключову роль у формуванні та реалізації ефективних заходів, спрямованих на забезпечення здоров'я та благополуччя громадян, також визначають напрями, пріоритети та механізми впровадження державної політики, зокрема через інтеграцію з європейськими стандартами та виконання міжнародних зобов'язань.

Новітня роль стратегій, як складових нормативного базису державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні, полягає у: – закріпленні стратегічних пріоритетів держави та нації; – інтеграції міжнародних зобов'язань; – формуванні та реалізації комплексного підходу до громадського здоров'я; – протидії соціально-значущим захворюванням; – підвищенні ефективності державного управління у сфері охорони здоров'я; – забезпеченні сталого розвитку.

Слід виділити міжнародні стандарти та міждержавні угоди, які є обов'язковою складовою нормативного забезпечення. Міжнародні акти та угоди відіграють важливу роль у формуванні нормативного базису державної політики України у сфері охорони здоров'я. Міжнародні акти (резолюції ООН, ВООЗ тощо) встановлюють глобальні стандарти охорони здоров'я, які забезпечують орієнтири для держав-членів, включаючи Україну та створюють правові рамки, які зобов'язують держави впроваджувати відповідні стандарти та практики. Угоди з міжнародними організаціями (ВООЗ, НАТО, Міжнародним банком реконструкції та розвитку тощо), забезпечують технічну підтримку та експертні консультації, що допомагають Україні адаптувати і впроваджувати міжнародні стандарти на національному рівні. Міжнародні гранти та фінансові угоди сприяють залученню додаткових ресурсів для розвитку системи охорони здоров'я в Україні. Співпраця з міжнародними організаціями сприяє зміцненню інституційної спроможності національних органів охорони здоров'я через обмін найкращими практиками, підвищення кваліфікації фахівців та забезпечення доступу до сучасних технологій та обладнання.

Окремо слід виділити, що міжнародні угоди сприяють реалізації цільових програм і проєктів, спрямованих на вирішення конкретних проблем у сфері охорони здоров'я. Наприклад, угоди з НАТО включають проєкти з медичної реабілітації для військовослужбовців, що підвищує ефективність медичної допомоги та підтримки.

Висновки. Отже, нормативно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні є сукупністю конституційних, законодавчих та підзаконних актів, які визначають принципи, механізми та напрями дій суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я, спрямованих на забезпечення права громадян на охорону здоров'я, доступності та якості медичних послуг, профілактики захворювань, регулювання діяльності медичних закладів, фінансування системи охорони здоров'я, а також інтеграцію міжнародних стандартів та зобов'язань. Нормативно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні охоплюють міжсекторальну співпрацю, розробку та впровадження ефективних програм, стратегій та заходів, що спрямовані на зміцнення здоров'я населення, забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя та створення безпечного середовища для життя громадян України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.
3. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року № 5081-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 30. Ст. 340.
4. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489-III. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
5. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
6. Законодавство у сфері охорони здоров'я. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/zakonodavstvo-u-sferi-ohoroni-zdorovya>
7. Муляр Г. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на охорону здоров'я: автореф. дис. докт. юрид. наук 12.00.07. Національний авіаційний університет, Київ, 2021, 40 с.
8. Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1002-р. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-p#n8>